

SZEMLE: A FELSŐFOKÚ ÓVÓKÉPZÉS 50 ÉVE

BABAI ZSÓFIA

Német nemzetiségi óvodapedagógus-képzés Sopronban

Sopronban a német nemzetiségi óvodapedagógus-képzés hosszú múltra tekint vissza, a képzés meghatározó szerepet játszik a régióban. Az alábbi tanulmány célja a soproni német nemzetiségi óvodapedagógus-képzés bemutatása. Tanulmányomat rövid történeti áttekintéssel kezdem. Ezután a képzés tartalmi súlypontjait mutatom be, amelyben kitérek az oktatott tantárgyakra, a képzés céljaira és a diploma megszerzésének feltételeire. A 3. fejezetben a gyakorlati képzés soproni specifikumait részletezem, különös tekintettel a külföldi szakmai gyakorlatra. Mivel a kar nemzetközi kapcsolatai elsősorban a nemzetiségi képzésnek köszönhetőek, ezek bemutatására szintén vállalkoztam. Közülük ki kell emelni az Ausztriába irányuló Erasmus-ösztöndíjakat, az Eisenstadtban, valamint a Nyugat-Svájcban található Pedagógiai Főiskolákkal fennálló kapcsolatainkat. A hallgatói létszám a soproni képzés pozitív paramétereinek köszönhetően is folyamatosan növekszik. Az utolsó két fejezetben a képzés személyi és tárgyi feltételeinek teljesüléséről olvashatnak.

1. Történeti áttekintés

50 évvel ezelőtt, 1959. szeptember 8-án nyitotta meg a kapuit az érettségire épülő, kétéves Felsőfokú Óvónőképző Intézet Sopronban. Ugyanebben az évben vette kezdetét a német nemzetiségi óvodapedagógusok képzése is. Intézményünk, a Nyugat-magyarországi Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Kara azóta a német nemzetiségi óvodapedagógus-képzés magyarországi fellelvárára. A hagyományos, kétéves képzés mellett az 1988/1989. tanévben kísérleti jelleggel hároméves képzési csoportok is elindultak, az összes hallgató azonban csak 1989 szeptemberében kezdte meg tanulmányait a hároméves főiskolai képzésben. Ez a változás a német nemzetiségi óvodapedagógusok képzésében is minőségi változást eredményezett, mivel új tantárgyak is bevezetésre kerülhettek, ami hozzájárult a német nemzetiség kultúrája, történelme területén a hallgatók ismereteinek bővítéséhez, a végzett hallgatók munkaerő-piaci esélyeinek javulásához, valamint az óvodapedagógusi munka fokozottabb hatékonyságához. A nappali tagozat mellett bevezetésre került a német nemzetiségi óvodapedagógusok képzése levelező tagozaton budapesti helyszínnel, képesítéssel már rendelkező óvónők számára.

A képzés levelező tagozaton is nagy népszerűségnek örvendett, és több évig országos szinten egyedül, összesen pedig mintegy 10 éven át biztosította kiváló szakemberek képzését. 1999 óta szakvizsgás képzéseket, szakirányú továbbképzéseket is indítunk, melyekre szintén jelentős a jelentkezők létszáma.

Az új oktatási struktúrában a nemzetiségi óvodapedagógus-képzés önálló szakból szakiránnyá vált, melynek következtében ugyan veszített súlyából, értékeit azonban meg tudta tartani, és a hallgatók a különböző tantárgyakat az előzőhöz hasonló, kevésbé csökkentett óraszámban tanulhatják. A képzés továbbra is igyekszik megfelelni a három-hatéves, nemzetiségi gyökerekkel rendelkező gyermekek nevelésével, oktatásával szemben a régióinkban megfogalmazódott elvárásoknak, amelyek a nemzetiségi szakiránnyal bővített óvodapedagógus alapszak tantervének a szerves részét alkotják.

2. A képzés tartalmi súlypontjai

A nemzetiségi óvodapedagógus szakirány legfontosabb feladatai és követelményei a következők:

„A szakiránynak biztosítania kell olyan óvodapedagógus szakemberek képzését, akik képesek a három-hatéves korosztály magyar és nemzetiségi nyelven történő nevelésére. Ki kell alakítania a hallgatókban azokat a nyelvi kompetenciákat, amelyek szükségesek a kisebbségi nyelv továbbadásához, ahhoz, hogy a kisebbségi vagy kétnyelvű óvodai gyermekcsoportban minél teljesebbé váljon a nyelvelsajátítás, és a kisebbségi nyelvi kommunikáció” (http://www.tanszertar.hu/eken/2008_01/bzs_0801.htm).

A felvételt nyert I. évfolyamos hallgatók nagyon eltérő nyelvtudással érkeznek a képzésbe, ezért az első tanévben az oktatók feladata, hogy a különböző alapozó jellegű szemináriumokon (Nyelvtan, Nyelvművelés, Stílusgyakorlatok) megközelítőleg azonos szintre hozzák a képzésben résztvevő hallgatók nyelvtudását annak érdekében, hogy a II. tanulmányi évtől induló német nyelvű szaktárgyak tanulásához megfelelő nyelvi kompetenciákkal rendelkezzenek. Ezek a szaktárgyak ugyanis, amelyek a német nemzetiségi óvodapedagógusi hivatáshoz elengedhetetlen elméleti és gyakorlati ismereteket tartalmaznak, fontos alapját képezik a későbbi szakmai munkának. A legfontosabb szaktárgy a Kétnyelvűség elmélete és gyakorlata, mert itt szerzik meg a hallgatók azokat az elméleti ismereteket, amelyek a gyakorlathoz szükségesek. A tantárgy tartalma szoros összefüggésben áll azzal a gyakorlattal, amit a hallgatók tanulmányaik során a kar Lewinszky Anna Gyakorló Óvodájában és a külső színhelyeken elsajátítanak. A képzéshez szorosan kapcsolódnak és egymással elválaszthatatlan egységet alkotnak a Német gyermekirodalom és a Német óvodai foglalkozások módszertana tantárgyak. A tantárgyak célja, hogy olyan óvodapedagógus szakemberek képzéséhez járuljanak hozzá, akik

- ismerik a kisebbségi nyelvi nevelés cél- és feladatrendszerét;
- képesek megszerzett elméleti ismereteiket szakmai munkájukba beépíteni és hatékonyan alkalmazni;
- a nyelvelsajátítás folyamatának és módszereinek ismeretében képesek a nyelvi foglalkozások szervezésére és vezetésére, valamint ennek keretében a nemzetiségi hagyományok és nyelv iránti pozitív beállítódás kialakítására;
- ismerik a nemzetiségi óvodapedagógustól elvárható megfelelő magatartásmódot, és rendelkeznek a kétnyelvű környezetben elvárható nyelvtudással;
- ismerik a nemzetiségi óvodapedagógus nemzetiségi nyelvátadó, anyanyelvre nevelő, nyelvi példát nyújtó szerepét (http://www.tanszertar.hu/eken/2008_01/bzs_0801.htm).

„A német nemzetiségi képzésnek biztosítania kell olyan óvodapedagógus szakemberek képzését, akik képesek a három–hatéves korosztály magyar és nemzetiségi nyelven történő nevelésére” (http://www.tanszertar.hu/eken/2008_01/bzs_0801.htm). A Magyarországi Németek Országos Önkormányzata a kisebbségi oktatás legfőbb céljának az identitás megőrzését illetve tudatosítását tekinti. Ahhoz, hogy az óvodapedagógusok ezt teljesíthessék, a képzésnek meg kell ismertetnie a hallgatókat a német nemzetiség történelmének főbb vonulataival, valamint szellemi és tárgyi kultúrájának elemeivel, az óvodai élethez kapcsolódó hagyományaival, szokásaival. Mivel a magyarországi németek asszimilációja [1] a letelepedésük óta eltelt több mint három évszázadban oly mértékben előrehaladott, hogy a legtöbb német nemzetiségi család nem tudja teljesíteni azt a feladatát, hogy a kisebbség nyelvét, hagyományait átörökítse, a gyermekek többsége a német nyelv tudása nélkül érkezik az óvodába – így a nyelv, a kultúra, a hagyományok, az identitástudat továbbadását intézményes keretek között, szervezett formában [2] lehet és kell biztosítani [3]. Ha ugyanis a nemzetiséghez tartozó szülők már nem ápolják a kisebbség nyelvét, és nem ismerik a kultúráját, akkor kiemelt célja az óvodai nevelésnek a kiejtéstanulás, a hagyományörzés és a kétnyelvű identitástudat kialakítása. Ezért indokolt a német nemzetiségi óvodapedagógus-képzésben olyan nemzetiségi tartalmak (Német népmeser, Német nemzetiségi ismeretek) megjelenítése, amely lehetőséget ad egy már kialakított kisebbségi értékrendszer és a hagyományok megőrzésére (Talabér, 2004).

E tartalmak szerves kiegészítését alkotják azok a tanulmányutak, amelyeken a hallgatók évről évre részt vehetnek. E tanulmányutak célja a Magyarország más területein (Baranya és Vas megyében) élő német nemzetiség nyelvi helyzetének megismerése, a soproni német nemzetiséghez viszonyítható nyelvi, kulturális különbségek megfigyelése.

A soproni német nemzetiségi óvodapedagógus-képzésben már hosszú idő óta megtalálható a szabadon választható tantárgyak között a Német gyermekdalok gitárkísérettel és a Német nemzetiségi táncok, amelyeket szakképzett oktatók oktatnak.

A diploma megszerzése több feltételhez kötött:

- (1) 2 szaknyelvi szigorlat letétele.
- (2) Szakdolgozat elkészítése magyar vagy német nyelven. A magyar nyelvű szakdolgozat mellé német nemzetiségi témában be kell nyújtani egy német nyelven írt 15–20 oldalas évfolyamdolgozatot.
- (3) Kétnyelvű záróvizsga.

3. Gyakorlati képzés

A gyakorlati képzés átfogja az egész képzési időszakot. A hallgatók csoportos szakmai gyakorlatukat több helyszínen végzik: az egyetem Lewinszky Anna Gyakorló Óvoda 2 vegyes, illetve az Ady Endre úti Bánfalvi Óvoda egy vegyes csoportjában. A hallgatók a gyermekcsoportokban a Talabér Ferencné által kidolgozott Játék a nyelvvel, játék a szóval elnevezésű programnak megfelelő kétnyelvű nevelést sajátítják el. A gyermekek kétnyelvű nevelése játékos módon történik a különféle játékhelyzetekben, a különböző témákhoz kapcsolódó német nyelvű mondókák, dalok alkalmazásával, az egyes nevelési területekhez igazodva, a német nyelvet a napirendbe szervesen beépítve. A hallgatók megfelelő szintű nyelvi kompetenciáinak kialakítása rendkívül fontos, mert az óvónő a gyermek számára a legtöbb esetben az egyetlen minta, akit utánozhat, s akinek ezért magas szinten kell birtokolnia a német nyelvet, és azt megfelelő kiejtéssel, grammatikailag helyesen kell alkalmaznia minden helyzetben.

Sopron kedvező földrajzi fekvése több mint egy évtizede országosan egyedülálló lehetőséget biztosít a hallgatók számára ahhoz, hogy összefüggő szakmai gyakorlatukat a szomszédos Ausztria Burgenland tartományában található óvodákban végezzék. A hallgatóknak az I. tanulmányi év befejeztével 2 hetes nyári, a III. tanulmányi év elején 3 hetes őszi gyakorlatot kell teljesíteniük burgenlandi óvodákban. A külföldi gyakorlat célja egy másik, német nyelvű országban működő óvoda nevelési rendszerének, módszereinek, belső rendjének megismerése, a szakmához szükséges nyelvtudás szintjének, minőségének fejlesztése, valamint nemzetközi gyakorlati tapasztalatok szerzése.

A külföldi szakmai gyakorlat előnyeit a hallgatók nemcsak a képzési idő alatt élvezhetik, hanem ezek az elhelyezkedésben is érvényesülnek. Az utóbbi időben nemcsak Magyarországon nőtt meg a kereslet német nemzetiségi óvodapedagógusaink iránt a munkaerőpiacon, hanem Ausztriában és Németországban is. Mivel Burgenlandban egyre több család mutat élénk érdeklődést a magyar nyelv iránt, az óvodákban sorra nyílnak olyan csoportok, amelyekben anyanyelvi óvónőket kívánnak alkalmazni, akik a gyermekeknek a magyar nyelvet is magas szinten tudják megtanítani, és természetesen a német nyelvet is megfelelő szinten birtokolják, vagyis alkalmasak az ausztriai gyermekek kétnyelvű nevelésére.

4. Nemzetközi kapcsolatok

A nemzetközi kapcsolatok közül az Ausztriával fennálló kapcsolatok a legjelentősebbek. Ezek között nemcsak az óvodákkal, hanem a referensekkel és a fenntartókkal is aktív kapcsolatokkal rendelkezünk. Ilyen a Bécsi Egyházmegye Óvodáinak, Napközi otthonainak fenntartója, amely rendszeresen nyújt lehetőséget szakmai konferenciákra való részvételre, az újabb óvodákkal való kapcsolatfelvételre. Partnerkapcsolati viszonyt ápolunk a kismartoni Pedagógiai Főiskolával, amellyel együttműködve több alkalommal került már sor közös szemináriumok szervezésére, amelyek teljesítéséről a hallgatók az intézmények dékánjaitól kaptak bizonyítványt. Egyre gyakrabban van lehetőségük jó nyelvismerettel rendelkező hallgatóinknak Erasmus-ösztöndíjakon való részvételre Ausztriában (Eisenstadt, Graz Pedagógiai Főiskoláin és Klagenfurt Egyetemén). Legújabb kapcsolatunk a Svájc Aargau kantonjának Brugg városában található Északnyugat-svájci Pedagógiai Főiskolájával jött létre. Ez a kapcsolat is jó lehetőséget biztosít a hallgatói és oktatói mobilitás megvalósítására, amelyre az utóbbi évben 1 hallgató és 1 oktató részvételével sor is került Svájc anyagi támogatásával. Ez a kapcsolat azért is nagy jelentőségű számunkra, mert Svájcban az óvodapedagógus-képzés Magyarországhoz hasonlóan a felsőoktatás szintjén zajlik, és így problémamentes a kreditátvitel.

5. Hallgatói létszám

Örömteli számunkra a hallgatói létszám utóbbi években megfigyelhető növekedése. A növekedés több tényezővel magyarázható:

- A fent említett okok miatt rendkívül nagy szükség és igény van a német nemzetiségi családok gyermekeinek óvodai keretek között, kisebbségi nyelven történő nevelésére.
- A német nyelv értéke a munkaerőpiacon emelkedett, és az érdeklődés a német nemzetiségi szakirányon végzett hallgatók iránt a képzés magas színvonalá miatt nemcsak Magyarországon, hanem a német nyelvű országokban – különösen a szomszédos Ausztriában – is jelentősen megnőtt. A nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosának 2001-es felsőoktatási vizsgálata kimutatta, hogy a nemzetiségi óvodapedagógusok 93,3%-a kíván nemzetiségi óvodában dolgozni, szembeállítva ezzel őket a többi pedagógussal, akik között a kedvezőtlen elhelyezkedési lehetőségek miatt magas a pályaelhagyók száma. Évről évre tapasztalható, hogy hiány mutatkozik a német nemzetiségi óvodapedagógusok képzésében, és sok állás – különösen a kis falvakban, valamint Budapesten és környékén – betöltetlenül marad. A 2005/2006-os tanévben összesen 8 német anyanyelvű és 214 kétnyelvű óvoda működött hazánkban (<http://nek.gov.hu/data/files/107056424.pdf>).

A soproni képzésbe hallgatók többsége Győr-Moson-Sopron megyéből rekrutálódik, kisebb létszámban érkeznek a szomszédos megyékből, ritkán Dél-Magyarország német nemzetiségi településeiről. A csoportokban a német nemzetiségi származású hallgatók létszáma sajnálatos módon nem jelentős (évfolyamonként 3-4); ők ráadásul a kisebbség nyelvén csak passzív kompetenciákkal rendelkeznek, ezért az oktatás természetesen irodalmi német nyelven folyik [4].

6. Oktatók

A német nemzetiségi óvodapedagógus hallgatók nyelvi, szaknyelvi, gyakorlati képzését a Nyelvi és Kommunikációs Intézetben 3 oktató végzi. Az intézet idegen nyelvi képzéseiben résztvevő oktatók közül hárman folytatnak PhD-tanulmányokat az ország különböző egyetemén saját, a nyelvi képzéshez kapcsolódó szakterületeiken. A német nemzetiségi hallgatók képzésében jelen van egy német anyaországi lektor is, aki az alapozó nyelvi tantárgyak egy részét oktatja. Az ő feladataihoz tartozik az oktatáson kívül a német nyelvű szakdolgozatok, tanulmányok lektorálása is. A szabadon választható tantárgyak (Német gyermekdalok gitárkísérettel, Német nemzetiségi táncok) oktatását szakképzett óraadók végzik. Az oktatók az elméleti ismeretek átadása mellett nagy hangsúlyt fektetnek a gyakorlatorientált oktatásra, követve azt a meggyőződésüket, hogy az óvónői hivatásban az elmélet és a gyakorlat ugyanolyan súllyal kell, hogy szerepeljen. Az oktatók kutatási profilja a nyelvtörténet, a német nemzetiség nyelvhasználat, nyelvi állapota. A gyermekkori kétnyelvűség az intézetben az egyik fő kutatási ágat képviseli; az oktatók rendszeresen tovább képezik magukat e területen is, és folyamatosan szert tesznek a legújabb információkra, amelyeket mind a kutatásukba, mind az oktatásba beépítenek.

7. Infrastruktúra, könyvállomány

Az oktatáshoz szükséges infrastruktúra kiválóan biztosított: a szemináriumi termekben internet-csatlakozással ellátott számítógépek, audiovizuális eszközök állnak rendelkezésre a színvonalas oktatás és az eredményes tanulás szolgálatában.

Az intézet rendelkezik külön szakkönyvtárral, amelynek állományát különböző szótárak, nyelvkönyvek, szakfolyóiratok, szakkönyvek alkotják, amelyeket a hallgatók kikölcsönözhetnek és használhatnak. A könyv-, CD- és DVD-állományt rendszeresen gyarapítják a Magyarországi Németek Országos Önkormányzatának kiadványai. Ezek az anyagok fontos kísérői az oktatásnak, mert elérhetővé teszik az elérhetetlent, és megelevenítik a magyarországi németek anyagi, szellemi kultúráját, nyelvét és hagyományait. Ezek közül is a legfontosabb a nyelv továbbadása, mert ez minden kisebbség létének záloga egy másnyelvű többségi

közösségben. A német nemzetiségi óvodapedagógusok képzése is csak akkor teljesítheti küldetését, ha ennek az alapelvek meg tud felelni. Ez volt és ez is marad a legfőbb célunk a hallgatóink képzésében.

JEGYZETEK

- [1] Az elmúlt több mint fél évszázad oktatási rendszere és a mögötte húzódozó egynyelvűsítési ideológia aligha visszafordítható károkat okozott a kisebbségi közösségekben (Bartha 1999: 229).
- [2] Egy tarjáni adatközlő véleménye az intézményi nyelvátadás szerepéről: „Végül is az iskola az, ami összetartja a fiatalokat, ami a nemzetiségi tudatot ápolja... itt ismerkedtem meg a németiséggel én is, otthon nem annyira, és itt tanultam meg azt is, mit jelent németnek lenni, hogy nem magyar vagyok, hanem német, hogy mit jelent ez a kultúrában, a nyelvben, a szokásokban, az egész életben” (Demeter Zayzon, in: Osváth Anna–Szarka László (szerk.) 2003: 118).
- [3] http://www.tanszertar.hu/eken/2008_01/bzs_0801.htm
- [4] Az egyik tényező, amelyik szerepet játszik a nyelv felélesztésében/fenntartásában, az a kisebbségi nyelvváltozatot anyanyelvként beszélő pedagógus, aki meg tudja tanítani a gyermeket a sváb nyelvre (Kontra, in: Osváth Anna–Szarka, László szerk. 2003: 19–20).

IRODALOM

- Bartha Csilla (1999): *A kétnyelvűség alapkérdései*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Osváth Anna–Szarka László (szerk.) (2003): *Anyanyelv, oktatás – közösségi nyelvhasználat*. Gondolat Kiadói Kör–MTA Kisebbségkutató Intézet Budapest.
- Talabér Ferencné–Babai Zsófia (2004): *Nyelvi nevelés – nyelvi fejlesztés a nemzetiségi óvodákban*. Országos Közoktatási Intézet, Budapest.
- <http://nek.gov.hu/data/files/107056424.pdf> [2010. július 30.]
- http://www.tanszertar.hu/eken/2008_01/bzs_0801.htm [2010. június 30.]